

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Dėkingumo dovana

Ar galima kultūrą įsivaizduoti kaip vietinę, uždara sistemą, kuri sukasi savame apytakos rate, o su kitomis, už ribos esančiomis kultūros sistemomis palaiko tik formalius santykius arba išvis nepalaiko jokių?

Įsivaizduoti galima, tik vargu ar iš to įsivaizdavimo bus džiaugsmo. Į galvą ateina ir buvusios imperijos – Sovietų Sąjungos pavyzdys, kai tautų draugystės idėja maitinamos sovietinės respublikos svaiginosi iliuzija, kad jų kultūra tapo tarp-tautine, nes ją žino visos daugiatautės imperijos kampeliai.

Deja, tai tik iliuzija, nes neatitinkantys partinės ideologinės linijos kultūros ir meno reiškiniai negalėjo išeiti ne tik už atskiros respublikos ribų – jie apskritai buvo užgniaužiami ir uždušinami. Štai kad ir mūsų literatūros žvaigždė Romualdas Granauskas – kaip aršiai sovietmečiu buvo pasitikta jo apysaka „Jaučio aukojimas“, o ir kiti kūriniai, ypač tie, kuriuose buvo šis tas daugiau, nei socialistinio realizmo teigiamybių šlovinimas.

Paradoksalu, bet šiais metais puiki Granausko knyga „Šventųjų gyvenimai“ nebuvo išrinkta į Metų knygų penketuką, ir tai jau verčia susimąstyti apie jaunų kritikų, kurie skelbiasi besą atviri moderniai raiškai ir naujoviškoms kryptims, tendencingumą. Keista, nes juk mūsų kultūra nebėra nei uždara, nei provinciali, nei tam tikrų politinių priežasčių atkirsta nuo bendro pasaulinės kultūros apytakos rato. Ir štai – klasikinė knyga nepapuoia į rinkimus. Kodėl? Veikiausiai todėl, kad atsivėrus pasaulio kultūros erdvei, (...) ne visada atsiveria žmogaus pasaulėvaizdis savajai kultūrai.

Kultūra turi dalytis, turi nebijoti mainų, iššūkių, nekreipti dėmesio į verksmus, kad ji, tokia trapi, išnyks, prapuls, užgožta svetimųjų. Žinoma, prapuls, jeigu liks uždara. Tada ji bus įdomi nebent kokiam išnykstančių senienų tyrinėtojų. Tačiau dalydamasi ir priimdama, ji turi išlikti ori ir teisinga, neniekinti vertų dalykų ir neiškelti į aukštumą nevertų. Ir nors mano mylimiausių knygų dešimtuose nėra nė vieno lietuvių autoriaus, pakilčiau į kovą prieš kiekvieną, kuris drįstų niekinamai užsiminti apie Joną Biliūną, Kristijoną Donelaitį, Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, Žemaitę. Žvelgiu į šiuos vardus su giliu dėkingumu – jų dėka visi mes, šiuolaikiniai rašytojai, šiandien galime eksperimentuoti ir gal net kvailioti, rašyti tai, ką norime ir gal net ko nenorime, žodžiu, būti laisvi.

Tačiau ši laisvė ir įpareigoja. Ir didžiausias įpareigojimas – būti dėkingu.

O dėkingumas yra ne tik gražus dvasios bruožas, tai ir Dievo dovana, kuri padeda suvokti, kad galbūt dėl mūsų pačių tuštybės, manieringumo ar tiesiog įžvalgos stokos senosios literatūros puslapiai lieka neatrakinti, neprakalbinti. Dėl mūsų pačių tingumo ir šablonų pamėgimo jie mūsų nebestebina, nebesukrečia.

Pabandykite pažvelgti, pavyzdžiui, į „Anykščių šilėlį“ kaip į kosmologinį kūrinių... argi neapims nuostaba? Ir džiaugsmas? Žodžiai, sakinių ritmika – juk tai tikra žvaigždynų muzika. Dangus su plačiašakiais senųjų dainų medžiais, su elniais ir briedžiais, nešančiais ant ragų žvaigždes.

Dėkingumas, lydimas meilės ir pagarbos, žengia su laiku ir negrimzta į užmarštį.

Renata Šerelytė

Auksinė skydo plokštelė iš Pajuodjūrio, 600 m. pr. Kr., Ermitažo muziejus

I

*Šitą naktį eisiu į laukus
ir galvosiu tai, ką vėjai pūs.
Ten regėsiu aš, ką man spindės
vieniša, šalta rudens žvaigždė.
Tarsiu tyliai: broli žiemkenty,
dobile, paparti, – tik matyt
noriu, tik be žodžių klaus,
mintimis atliept į vėjo klausą.
O iš tavo, gluosni, nulaužtų šakų
susikursiu ugnį vidury laukų
ir budėsiu, – rytas kol pabus
šildysiuos už tuos, kurių nebus...*

Marcelijus Martinaitis

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2013 metų IV ketvirčiui suteikė 12,950 Lt paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

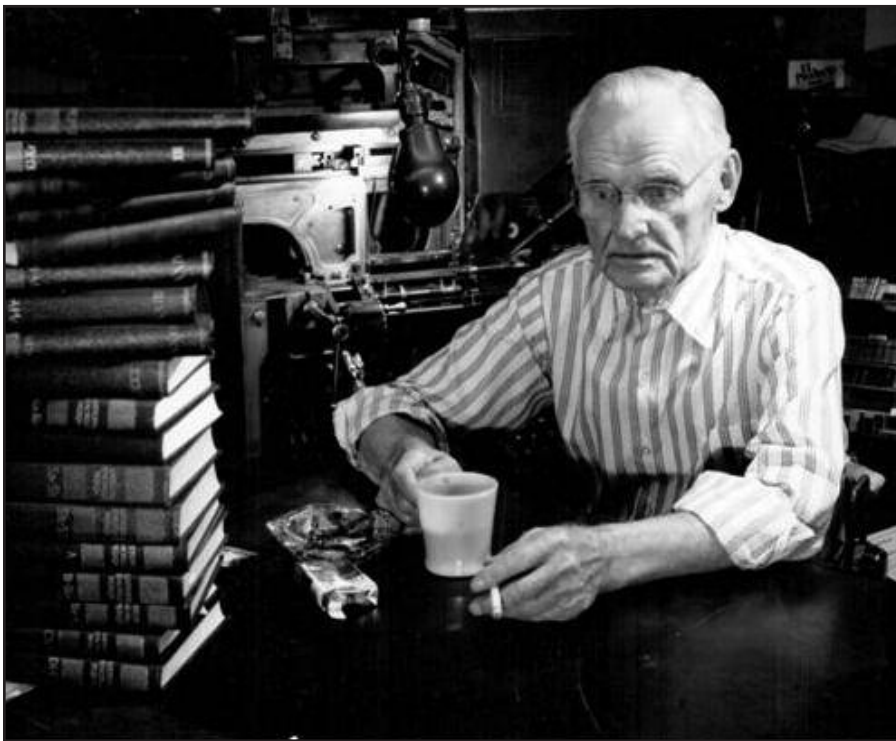
Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Dėkingumo dovana • **2-as psl.** Lietuvių enciklopedijai – 60. Didysis leidėjas Juozas Kapočiaus nuopelnas • **3-as psl.** Andrius Tapinas. Vilko valanda • **4-s psl.** A.M. Žemaitaitis. J. Basanavičiaus premija – architektams M. ir M. Purvinams • **5-as psl.** Rasa Andriušytė-Žukienė. Tyrimo darbas atvedė į Čikagos lietuvių centrus • **6-as psl.** Zigmas Zinkevičius. Jūratė Statkutė de Rosales ir gotų istorija • **7-as psl.** „Bernardinų.lt“ biblioteka • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: 2014 m. Dainų šventė „Čia mano namai“ • Naujos lietuvių autorių knygos

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Didysis leidėjo Juozo Kapočiaus nuopelnas Lietuvių enciklopedijai – 60

Juozas Kapočius 1978 m.

Juozas Kapočius su žmona Marija, dukra Birute (kairėje), dukra Rita ir sūnumi Algirdu „Lietuvių enciklopedijos“ pabaigtuvių šventėje, Bostonas, 1978 m. gruodžio 3 d.

Šių metų lapkritį sukanka 60 metų nuo pirmojo „Lietuvių enciklopedijos“ tomo pasirodymo. Milžiniško leidinio rengimas suvienijo ir bendram darbui sutelkė toli nuo tėvynės atsidūrusius įvairių sričių lietuvių kultūros ir mokslo žmones. Tokia drąsi idėja 1952 metais kilo Bostono spaustuvininkui, leidėjui Juozui Kapočiui. Jo privati iniciatyva, ryžtas, tikėjimas ir neabejotini vadybininko sugebėjimai yra tas nuopelnas, kad šiandien esame bene vienintelė pasaulio tauta, sugebėjusi emigracijoje išleisti visuotinę enciklopediją. Garbios sukakties proga kalbiname „Lietuvių enciklopedijos“ leidėjo Juozo Kapočiaus dukterį **Birutę Kapočiūtę-Pabedinskienę**.

JAV lietuvių kultūros veikėjas, spaustuvininkas Juozas Kapočius minimas daugeliu gražių žodžių: drąsus žmogus, sumanus ir gabus verslininkas, geležinės valios lietuvis... O koks Jis išliko Jūsų – dukters – prisiminimuose?

Kaip mylintis, bet griežtas tėvas, o ypač mylintis senelis ir prosenelis. Žmogus, kuris darė viską, kad visi vaikai ir anūkai pabaigtų aukštuosius mokslus ir kad nepamirštų, iš kur kilę. Aš iki šios dienos jo labai pasiilgstu, ir vis daugiau ir daugiau džiaugiuosi, kad jo anūkai įvertina ir didžiuojasi senelio atliktais darbais. Man tik liūdna, kad jo darbus įvertina tie, kurie supranta jų vertę, bet ar tauta vertina, ką jis nuveikė Lietuvos naudai, tikrai nematau.

Lietuvos ir užsienio lietuvių kultūros istorijoje J. Kapočius pirmiausiai žinomas kaip „Lietuvių enciklopedi-

jos“ idėjos iniciatorius ir leidėjas. Šiemet sukanka 60 metų nuo šio populiaraus ir vertingo enciklopedinio leidinio pasirodymo. Galbūt išliko atmintis, kaip šią žinią 1953-aisiais sutiko užsienio lietuvių bendruomenė?

Su labai nedideliu entuziazmu, kaip neįveikiamą darbą, kuris greitai sugrius. Žinoma, ne visi. Nebūtų buvę galima suburti tokio gabaus redakcinio štabo, jei nebūtų buvę rimto pritarimo. Tėvelis buvo spaustuvininkas nuo jaunystės ir žinomas kaip gabus verslininkas. Dėl to nekilo klausimo, kad jis nesugebėtų atlikti tokio milžiniško darbo.

„Lietuvių enciklopedijos“ redakcijoje dirbo Lietuvos mokslo ir kultūros elitas. Ką iš jų ryškiausiai prisimenate? Galbūt ir Jūs pati esate prisidėjusi prie šios veiklos?

Aš labai gerai prisimenu visus. Su mūsų šeima tame pačiame bute kurį laiką gyveno profesorius Vaclovas Biržiška, taip pat profesorius Jonas Puzinas. Tame pačiame pastate kelis metus gyvenome su dr. Juozo Girniaus šeima. Aš ir sesuo dažnai važiuodavom su Tėveliu, kai jis lankė įvairiuose miestuose gyvenusius platintojus ar mokslininkus, kurie bendradarbiavo enciklopedijoje. Visa mūsų šeima darė tai, kas buvo reikalinga. Aš dar besimokydama gimnazijoje pradėjau vesti prenumeratorių karto-teką. Mama net padėdavo tirpinti šviną, naudojamą linotipo mašinose, prie kurių rinkėjai dirbdavo neuilstamai.

Idėja leisti „Lietuvių enciklopediją“ susilaukė daugelio įvairių vertinimų, nepritarimo, net pavydo. Kas, Jūsų manymu, J. Kapočių įtikino imtis šio milžiniško darbo?

Jam nereikėjo būti įtikintam. Kaip Tėvelis pats prasitarė pokalbyje su kunigu Stasiu Yla (atspausdintas „Draugo“ laikraštyje 1978 m. lapkričio mėn.), jis net negalvojo, kiek laukia kliūčių. Jis nutarė tai padaryti, ir kiek tai iš jo pareikalaus net nebuvo apskaičiuota.

Skeptikai manė, kad tuometinis jaunimas „Lietuvių enciklopedijos“ išvis neskaitys. Koks buvo Jūsų kartos požiūris į šį leidinį? Ką „Lietuvių enciklopedija“ reiškė ir reiškia asmeniškai Jums?

Tėveliui svarbiausia buvo mokslas. Mes, visi trys vaikai, lankėm universitetus, kaip ir beveik visa mano karta. Mes visi buvome ateiviai svetimam krašte, ne čia užaugę ir ieškojome, kaip pritapti. Kai prasidėjo enciklopedijos darbas, mes visi mokėmės mokyklose, buvome įpusę ar baigiantys studijas. Taigi, sunku pasakyti, ar tuo metu mes iš tikrųjų pagalvojome apie enciklopedijos svarbą

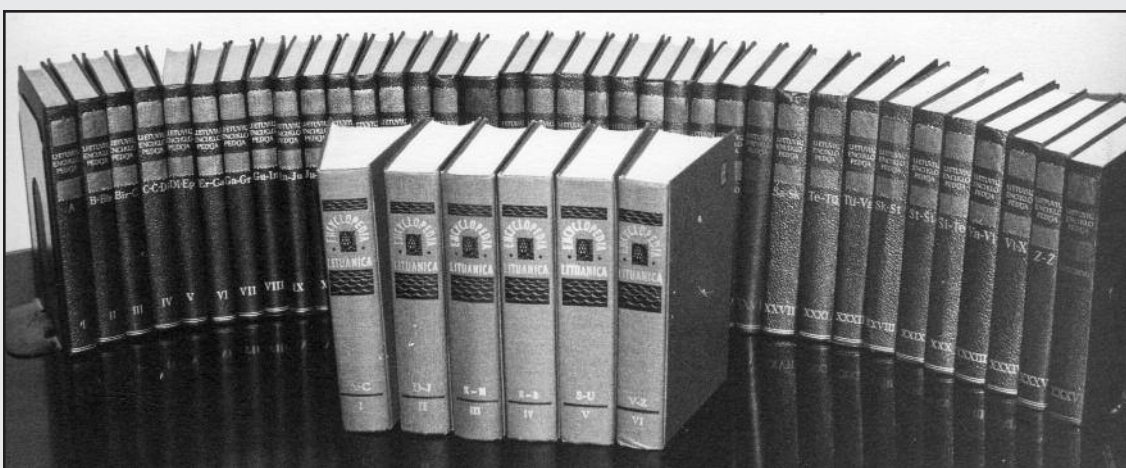
Nukelta į 8 psl.

Lietuvių enciklopedijai - 60

Šiemet sukanka 60 metų, kai Jungtinėse Amerikos Valstijose, Bostone, išleistas pirmasis „Lietuvių enciklopedijos“ tomas. Tai buvo sėkminga milžiniško darbo pradžia – Antrojo pasaulinio karo ir sovietinės okupacijos sustabdytos pirmosios lietuviškos enciklopedijos atgaivinimas emigracijoje, realizuotas 37 t. lietuviškuoju leidiniu ir šešiais angliškais „Encyclopedia Lituanica“ tomiais. Šios drąsios idėjos autoriaus – spaustuvininko, leidėjo Juozo Kapočiaus (1907–1996) – privačios iniciatyvos, ryžto, tikėjimo ir ypatingų vadybininko sugebėjimų dėka esame bene vienintelė pasaulio tauta, sugebėjusi emigracijoje išleisti visuotinę enciklopediją.

Sukakties proga Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Lituanikos skyrius kviečia aplankyti virtualią parodą: artimiau susipažinti su „Lietuvių enciklopedijos“ rengimo istorija, leidėjo J. Kapočiaus asmenybe ir veikla, kurią iliustruoja garso ir vaizdo įrašai, archyviniai dokumentai ir fotografijos. Parodoje gausu autentiškų dokumentų: iš Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje saugomo žymaus išeivijos istoriko, archeologo prof. Jono Puzino (1905–1978) ir LRT archyvų medžiagos, radijo stoties „Amerikos balsas“, saugomų Lietuvos centriname valstybės archyve, fotografijų iš asmeninio J. Kapočiaus dukters B. Kapočiūtės-Pabedinskiens archyvo.

Parodos lankytojams suteikiama unikali galimybė pasižiūrėti 1978 m. J. Kapočiaus užsakymu sukurtą enciklopedijos pabaigtuvių iškilmėms skirtą filmą, kurį parodos rengėjams perdavė J. Kapočiaus vaikai Arūnas Pabedinskas. Jo iniciatyva sukurtas internetinis tinklalapis <http://lituapedija.net/>, kuriame šiuo metu jau yra didžioji skaitmeninio „Lietuvių enciklopedijos“ turinio dalis.

„Draugo“ skaitytojams pristatome vieną knygą iš šiųmečio Metų knygos penketuko. Tai pirmasis lietuviškas stimpanko žanro kūrinys, kuriame gausu istorinių personažų, iškylančių naujoje šviesoje, alcheminių receptų, meilės intrigų ir, žinoma, kraupių paslapčių. O smalsiam skaitytojui pateikiami du klausimai. Pirmasis – kas būtų, jeigu XX a. pradžioje Vilnius būtų ištrūkęs iš Rusijos imperijos gniaužtų ir tapęs laisvuuoju Aljanso miestu – progreso, mokslo ir mistikos centru? Antrasis – ar pavyks Vilniaus legatui Antanui Sidabruui, Universiteto alchemikui Jonui Basanavičiui ir atsiskyrėliui mokslininkui Nikodemui Tvardauskiui apginti miestą, kai jam grės didžiausias pavojus, kai išmuš vilko valanda? Vienintelis būdas sužinoti – perskaityti šį neploną 536 puslapių romaną.

(...) Universiteto dominijos alchemikų katedros vadovas Jonas Basanavičius žvilgtelėjo į garometro ciferblatą ir palingavo galvą. Garometrą jis buvo gavęs jubiliejaus proga, labai juo didžiavosi ir nepamiršdavo pabrėžti, kad tikslų laiką rodo tik šitas prietaisas, o varpai – jau atgyvena, galbūt tikusi miestelėnams Stepono Batoro laikais, bet jokių būdu ne dabar ir ne čia – laisvajame Vilniuje. Dabar garometras rodė, kad iki šeštos valandos dar liko kelios minutės, o varpai štai jau baigia išsikovėti. Basanavičius seniai mėgino įtikinti Vilniaus tarybą pavesti Mechanikų gildijai sukurti didžiausią Europoje garometrą ir įtaisyti jį Katedros varpinėje, bet tam pasipriešino Dvasios tarėjas garbusis prelatas Masalskis. Mokslas ir tepaluoti išradimai yra viena, pareiškė jis, o amžinos dvasinės verybės – visai kas kita.

– Netikslu, netikslu, – sumurmėjo Basanavičius ir, spragtelėjęs gautbą, išikišo garometrą į specialiai tam prisiūtą surduto kišenę.

Alchemikas patikrino, ar tikrai užrakino pagrindines savo laboratorijos duris. Spyna sušnypštė, ir raudona lempelė mirktelėjo duodama ženklą, jog alchemiko šventovė saugi.

Pro užpakalines duris Basanavičius išėjo į nedidelį koridorių. Čia buvo įviji mediniai laiptai, tokie seni ir girgždantys, kad kiekvieną kartą lipdamas alchemikas prisizadėdavo palepinti juos senatvėje – ištepti iš Garmiesčio parsivežta aukščiausios kokybės alyva. Bet pažadėjęs tuoj pamiršdavo. O gal jam tiesiog patiko tas girgždėjimas, toks neįprastas, visai kitoks negu naujausių mechaninių ir alcheminių šedevrų.

Laiptai baigėsi ties liuku. Pro jį Basanavičius pateko ant plokščio stogo. Čia jis buvo iširengęs nedidelį privatų alcheminį šiltasodį, kuriame rūpestingai prižiūrimos augo verbenos, medetkos, šunvyšnės, lakišiai, vilko alavijai ir netgi tokie egzotiniai augalai kaip mandragoros. Žinoma, palyginus su didžiuoju Universiteto alchemikų sodu, šis šiltasodis buvo nykštukas, tačiau Basanavičiui jis tiko. Vis dėlto šį kartą jo akys nukrypo kitur. Ant stogo stovėjo naujausias Basanavičiaus kūrinys – didelis plasnoklis, meiliai vadinamas „Laumžirgiu“, su didžiule B raide ant uodegos (Basanavičiui, kaip ir daugeliui alchemikų, nebuvo svetimas tuštybės jausmas).

Per kelias dešimtis neramių pastarųjų metų vilniečiai priprato prie daug ko, bet toli gražu ne viskuo buvo patenkinti. Kai „Laumžirgis“, truputį panašus į vežėčias, pirmą kartą pakilo bandomajam skrydžiui, mieste kilo panika – moterys klykdamos slėpėsi tarpuvartėse, o vyrai piktnosio: „Kur tie prakeikti legionieriai? Mieste velniaižin kas dedasi, o jie nemato“. Tik vaikai, pamatę oru sklenžiančią į laumžirgį panašią mašiną, džiugiai mokuodavo pilotui. Keli miestelėnai netgi parašė piktą laišką Vilniaus tarybai, prašydami galų gale sudrausminti pamišėlį Basanavičių ir jo alchemikus. Esą per tas jų baidykles jau gyventi nebeįmanoma. Tačiau į skundus taryba nekreipė dėmesio, negana to, Universiteto dominijos alchemikams ir mechanikams skyrė nemažai pinigų, nes Aljansas norėjo kuo greičiau pradėti masinę vidiniams skrydžiams pritaikytų lėktuvėlių gamybą. O ir Vilniaus legatas spaudė tarybą greičiau užbaigti darbus, nes seniai svajojo apie mobiliąją skraidančią legionierių kuopą. Tačiau kol kas pasiekimai buvo menki – „Laumžirgis“ galėjo pakelti vos vieną žmogų, be to, nenusileisdamas nuskrisdavo tik dvidešimt varstų. Tiek tepatempdavo butelinės garo baterijos. Raginami greičiau dirbti mechanikai baksnojo į alchemikus, o tie skėsčiojo rankomis, esą čia labai

Ištrauka iš fantastinio romano

VILKO VALANDA

ANDRIUS TAPINAS

Viena iš knygos iliustracijų. Dailininkė – Eglė Zioma

pagelbėtų stebuklingasis prometilis, varantis didžiuosius dirizablius, bet tokiems lėktuvėliams jis buvo per brangus, o ir naudoti pernelyg sudėtinga. Taigi Vilniuje kol kas buvo pagamintas vienintelis plasnoklis – „Laumžirgis“. Juo dabar skraidė pats Jonas Basanavičius, tvirtinantis, esą gariniam tramvajui jis alergiškas.

Teisybė, po to, kai „Laumžirgis“ kartą buvo panaudotas gesinant gaisrą Pohuliankoje, miestelėnų pyktis apmalšo. Tačiau kaip bus ateity, nežinia, nes „Laumžirgis“ lakiojo pažeme. Dirizabliai skrisdavo labai aukštai, plika akimi matomi būdavo tik kai leisdavosi į Viščigavo orlaivių uostą, o „Laumžirgį“ galėjai kone paliesti ranka.

Plasnoklio korpusas buvo medinis, su dviem ratukais, du gracingi sparnai aptraukti aukščiausios kokybės neplyštančia belgiška drobe. „Laumžirgio“ smagračius judino nedidelė garo turbina,

kurios kaminas kyšojo už piloto kėdės. Pasitelkęs suspaustą garą ir virves pilotas galėjo kilnoti sparnus. Panašų ornitopterį kadaise buvo nubraižęs Leonardas da Vinčis. Sparnai padėjo prietaisui atsiplėsti nuo žemės ir leido išsilaikyti ore, bet ilgai skristi „Laumžirgis“ negalėjo – neužtekdavo garo.

Basanavičiaus vadovaujama Alchemikų katedra nuolat tobulino plasnoklio brėžinius. Alchemikai turbina sujungė su priekyje sumontuotu propeleriu, kuris leido ornitopteriu išsilaikyti ore. Paskui atsirado vairalazdė, navigacinis didinamasis stiklas ant svirties ir nedidelis parasolis, saugantis pilotą nuo lietaus arba nuo akinamos saulės.

Basanavičius įsėdo į „Laumžirgį“ ir patogiau įsitaisė ant piloto kėdės, apmuštos veltiniu ir audiniu. Timpotelėjęs už virvių, pajudino sparnus, suėmė rankeną ir staigiu judesiu įvarė metalinius strypus į baterijų kakliukus. Iš baterijų garas šnypšdamas ėmė plūsti į variklį. Propeleris urgztelėjo ir ėmė suktis – iš pradžių lėtai, paskui vis greičiau. Tuo metu alchemikas įgudusiu judesiu įtempė ir vėl atleido virves, ir „Laumžirgis“ suplasnojęs sparnais neskubėdamas atsiplėšė nuo Universiteto stogo. Atsidūręs ore Basanavičius mikliai užvyniojo sparnų virves ant specialių strypų, esančių ant vairalazdės, ir, kad virvės netyčia neatsivyniotų, pritvirtino prie metalinių kablių.

Variklio galios užteko tik startui ir dar keliems kilimo manevrams, kitą darbą turėjo atlikti sparnai, o vairalazdė buvo skirta plasnokliui valdyti.

Basanavičius laužė galvą, kaip garo baterijas padaryti talpesnes arba įtaisyti jų daugiau, kad variklis būtų galingesnis, bet kaskart atsidurdavo aklavietėje. Akivaizdu: ornitopteriu labiausiai tiktų stebuklingasis prometilis.

„Aljanso variklis“ – taip prometilį meiliai vadino alchemikai.

Aljanso alchemikų laboratorijose sukurtas prometilis (lengvesnis už vandenilį ir ne toks degus, jungiamas su karštu oru ir netgi karštu garu) buvo vienas didžiausių praėjusio amžiaus atradimų. Ėmus jį naudoti dirizabliai tapo saugūs, greiti, galėjo gabenti sunkius krovinius ir skristi ilgus atstumus. Prometilio formulę alchemikai saugojo kaip savo akį, gamino tik Aljanso miestuose, o kainą nustatinėdavo Rotšildai. Prometilis ir Aljansas tapo neatsiejami, ir daug kas spėliojo, ar Rotšildai, su rusais, turkais ir austrais derėdamiesi dėl laisvųjų miestų, jau žinojo, kokį lobį sukurs Aljanso alchemikai. Didžiosios Europos valstybės tūžo – jautėsi apgautos, bet jų žvalgyboms taip ir nepavyko sužinoti prometilio gamybos paslapties. Sukurti alternatyvų – taip pat. Nei neseniai atrastas helis, nei bandymai dirizablius varyti elektra ar anglimis nė iš tolo neprilygo prometilio galimybėms.

Vis dėlto prometilis tebebuvo beprotiškai brangus ir skirtas tik didiesiems oro milžinams. O tokie nykštukai kaip Basanavičiaus plasnoklis turėjo tenkintis garu,

Paskui save palikdamas baltų dūmų, besiveržiančių pro kamina, juostą „Laumžirgis“ apskriejo ratu Šventųjų Jonų bažnyčios bokštą ir nėrė tolyn. Vakarinė saulė spigino Basanavičiui tiesiai į akis ir jis paskubėjo užsidėti tamsintus goggles, be to, patogiau stumtelėjo parasolį. Antro skrydžio šį vakarą neplanavo, tad netaupydamas padavė į variklį garo, stengdamasis kuo greičiau pakilti į didžiausią galimą aukštį.

Vėjas pagavo plasnoklį ir mestelėjo aukščiausiai leistinos ribos. Tai pajutęs išpėdamas pyptelėjo altimetras, įtaisytas ant vairalazdės. „Laumžirgis“ ėmė drebėti, bet Basanavičius nekreipė į tai dėmesio – pamiršęs savo amžių ir ligas, šestą dešimtį įpusėjęs alchemikas gėrėjosi apačioje plytinčiais, tebūnie ir ne kartą matytais, bet nepabostančiais vaizdais – per miestą tekančia Nerimi, auksu tviskančiais bažnyčių bokštais, raudonais pastatų stogais, žaliais skverelių lopais. Apačioje greitai praskriejo rotušė, šone liko susispaudę Juodėsiai ir prasidėjo Naujasis Pasaulis. Jis nepaliaujamai plėtėsi dėl čionai plūstančių atvykėlių. Pastarieji, regis, nemylėjo šio rajono, liaudyje vadinamo „Vilniaus papilve“, mat net iš viršaus buvo matyti šiukšlių kalnai.

Basanavičius pakreipė vairalazdę kairėn, ir „Laumžirgis“ nulėkė į kitą pusę, link prabangiojo Antokolio. Čia Neris, vingiuojanti tarp kalvų, kurias itin mėgo poilsiautojai ir guvernantės su vaikais, buvo švarutėlė, lyg ką tik nusipraususi.

Andrius Tapinas. *Vilko valanda*. – Vilnius, Alma littera, 2013

J. Basanavičiaus premija įteikta architektams M. ir M. Purvinams

Algirdas Mikas Žemaitaitis

Lapkričio 22 d., J. Basanavičiaus gimimo dienos išvakarėse, Lietuvos nacionalinio muziejaus salėje buvo įteikta 2013 metų Valstybinė Jono Basanavičiaus premija. Vyriausybės nutarimu ji paskirta architektams Martynui Purvinui ir Marijai Purvinienei už etninės architektūros, Mažosios Lietuvos kultūros tyrimus ir populiarinimą. Jų darbai yra itin reikšmingi Mažosios Lietuvos etnokultūros tradicijos tęstinumui. Jų kandidatūrą „už tarnystę Mažajai Lietuvai, jos lietuviškajam ir protestantiškajam palikimui“ pristatė Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija, ją palaikė Vydūno draugija, lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“.

1992 m. Kultūros ministerijos įsteigta minėta premija skiriama kasmet už reikšmingus pastarųjų penkerių metų Lietuvoje ir užsienyje gyvenančių lietuvių darbus, susijusius su etninės kultūros tradicijų plėtojimu, puoselėjimu, ugdymu ir tyrinėjimu, taip pat už kūrybinę ir mokslinę veiklą etninės kultūros srityje. Premija teikiama Lietuvos nacionaliniame muziejuje, kurį 1918–1920 m. J. Basanavičius įkūrė kaip Istorijos ir etnografijos muziejų. Jos dydis šiemet yra 65 tūkst. litų.

Iškilmų vedėja Irena Seliukaitė paskelbė 2013 m. laureatus bei pristatė Martyno ir Marijos Purvinų veiklą. Tai antroji šia premija apdovanojama šeima (pirmoji buvo D. ir E. Vyčinių). „J. Basanavičiaus premija yra skiriama už pastarųjų penkerių metų laiką, tačiau turbūt dar nebuvo tokio kandidato, kurio visas gyvenimas nebūtų skirtas tai veiklai, už kurią yra skiriama valstybinė premija. Tie penkeri metai yra tik viena atkarpa iš nuostabios viso gyvenimo veiklos“, – kalbėjo kultūrologė. O prasidėjo viskas 1972 metais medinės architektūros tyrinėjimais, kai buvo atkreiptas dėmesys į šitą mūsų paveldą Rytų Lietuvoje – apmatuojami kaimai, aprašomos jų gyventojų gyvenenos istorijos. Pamažu šis darbas persikėlė į Mažąją Lietuvą, kur traukė širdis. Tuo metu, sovietmečiu, kai atiminėjo fotoaparatus, kai šaukė „Fašistai atėjo“, kai teko slėpti foto juosteles, ne kartą grąsindavo ir fiziškai susidoroti. O ir atlydžio metais jų veiklos niekas netoleravo.

1991 m. į Bitėnų kapinaites sugrįžo Vydūno palikai, buvo pradėtas kurti Mažosios Lietuvos kapinių panteonas netoli Rambynų kalno. M. ir M. Purvinai iš apleistų kapinaičių suprojektavo panteoninę vietą, kurioje galime išreikšti pagarbą tiems, kurie pelnytai sudaro aukso žiedą Mažosios Lietuvos (ir ne tik jos) kultūros istorijoje. Į jas sugrįžo Vydūno, V. Banaičio, J. Vanagaičio ir jo žmonos palikai. Šiandieną tai yra vieta, kuri puoselėjama ir tvarkoma. Kapavietės tvarkomos pagal Purvinų projektus.

Laureatai aprašė, apmatavo, nufotografavo 66 apleistų, išplėstų ir nusiaubtų Mažosios Lietuvos kapinių antkapinius paminklus. Jų veiklos dalis yra ne tik užfiksuoti praeities paveldą, bet ir jį gaivinti. Ir taip lietuviškojo bei protestantiškojo paveldo dalis grįžta į šiuolaikinį kultūros gyvenimą.

Didžiulis nuopelnas atliktas rengiant Mažosios Lietuvos enciklopediją. M. Purvinas parašė apie 1 800, o Marija – 60 straipsnių. Nuo 1994 m. jie važinėjo į Vokietijos archyvus, pirmą kartą atvežė vertingą krašto medžiagą į Lietuvą. Nuo 2008 m. M. Purvinas vadovavo 9 stambiems moksliniams tyrimams.

Už tokį kruopštų duomenų rinkimą dažnai tokie žmonės yra nepatogūs, aštrūs, bekompromisiškai besikaunantys už savo tiesą ir nebijantys už savo žodžius atsakyti. Jei būtų ėję į kompromisus ar nuolaidžiavimus (kaip daugelis mūsų), tai nebūtų tiek nuveikę.

Visiems atsistojus, kultūros ministras Šarūnas Birutis ir Vyriausybės kanclerio pirmasis pavaduotojas Remigijus Motuzas premjero Algirdo Butkevičiaus vardu įteikia Marijai ir Martynui Purvinams Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos apdovanojimus.

Ministras Šarūnas Birutis savo sveikinimo kalboje pabrėžė, kad jau 22 kartą teikiamas šis apdovanojimas etninės kultūros puoselėtojams. Ankstesniais metais šie ypatingi žmonės net negalėjo būti pastebėti ir tik atkūrus mūsų valstybės nepriklausomybę mes galime juos pagerbti bei apdovanoti už ypatingai svarbų darbą etninės kultūros srityje, kuri vaidina ne-

eilinį vaidmenį mūsų gyvenime.

„Jeigu drąsiai galime pasakyti, kad valstybė prasideda nuo kultūros, tai mūsų valstybės kultūra ar jos pagrindas yra etninė kultūra. Šiandien, vieno svarbiausių nepriklausomybės siekėjų, mokslininko ir gydytojo Jono Basanavičiaus gimimo dienos išvakarėse, susirinkome pagerbti šių metų Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatus Mariją ir Martyną Purvinus. Šiandien šią premiją teikiu pirmą kartą ir man didelė garbė tęsti tą gražią tradiciją ir premijos laureatus pasveikinti Lietuvos nacionaliniame muziejuje, kurį 1918–1920 m. Jonas Basanavičius įkūrė kaip Istorijos ir etnografijos muziejų Senienų muziejaus ir Lietuvių mokslo draugijos rinkinių pagrindu. <...> Ačiū Jums už ypatingai tą svarbų darbą ir Jono Basanavičiaus idėjos ir misijos tęstinumą – puoselėti etninės (tautinės) kultūros tradicijas, jas ugdyti ir tyrinėti, plėsti kūrybinę ir mokslinę veiklą šioje srityje“, – baigė savo kalbą kultūros ministras.

Vicekancleris Remigijus Motuzas savo sveikinimo žodyje pabrėžė, kad gausus fotografų būrys, gėlių puokštės bei tiek daug garsių žmonių salėje rodo, kokie nepaprasti yra laureatų nuopelnai. „Kasmet įteikdami Valstybinę J. Basanavičiaus

sniegą bristi. Tačiau tas skubėjimas buvo prasmingas, nes šiandien jau daug to, ką jam teko matyti, nufotografuoti, aprašyti, pastebėti, jau nebėra.

Jis teigė, jog, lyginant su Mažosios Lietuvos nelaime, kiti mūsų kraštai atrodytų puikiai gyvuojantys, žydintys ir klestintys.

Laureatė Marija Purvinienė savo padėkoje paminėjo dvi pavardes, kurios įkvėpė ją šiai veiklai kartu su vyru. Tai žmogus, kuris gyveno prieš kelis šimtus metų, XVI amžiuje. Tai Albrechtas Brandenburgietis, paskutinis kryžiuočių ordino magistras, puslietuvis – mama Sofija Jogailaitė. Ir jis toje epochoje buvo vienintelis, kuris vokiečių ir lygiagrečiai lietuvių kalba leido valstybės įsakus. Toks faktas – išskirtinis Europoje. Tačiau kalbėdama su labai žymiais žmonėmis, išgirsta, kad jis buvo protestantas, o jeigu būtų buvęs katalikas, tai tuomet jį iškeltume. Antras nuo 1994 m. buvo dr. Albrechtas Dytmaras, Baltijos akademijos įkūrėjas Vokietijoje. Jis būrė aplink Baltijos jūrą visus žmones į tokias tarptautines konferencijas. Jos atvėrė tokius istorinius kodus, giluminius dalykus, kurių mes ligi tol nebuvome tiek žinoję. Tai ir paskatino, kad jaustumės kaip ir kitos tautinės mažumos, kurios savo tyrimais gali praturtinti pa-

Iš k.: Šarūnas Birutis, Marija Purvinienė, Martynas Purvinas, Remigijus Motuzas.

A. M. Žemaitaičio nuotr.

premią, mes pagerbiame ne tik laureatus, bet ir vardą žmogaus, kurį vadiname savo tautos patriarchu. M. ir M. Purvinai savo darbais daug prisidėjo, kad Mažosios Lietuvos kultūros paveldo rekonstravimas būtų paremtas faktais, kad vystoma ir tęsiama tradicija būtų autentiška. 2010 m. išleista jų monografija „Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai“, 2011 m. M. Purvino – „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“, parengta daugiatomė Mažosios Lietuvos enciklopedija. Mūsų laureatų rūpesčių pagerbti iškiliausi Mažosios Lietuvos žmonės, įkurtas Bitėnų-Rambynų kapinaičių panteonas“, – kalbėjo vicekancleris.

Laureatas Martynas Purvinas savo kalboje padėkojo visiems, kurie parėmė, visaip padėjo. Per tuos dešimtmečius sutiko daug nuoširdžių žmonių, deja, kai kurių jau nebėra šiame pasaulyje.

„Taip jau gyvenimas susiklostė, kad nors nebuvau joks politinis disidentas ar aktyvus veikėjas, bet vis atsidurdavau tokiose situacijose, jog, atrodo, likdavau vienas prieš visą pasaulį. Kažkodėl užsispirdavau ir bandydavau eiti savo keliu <...>, po daugybės metų tai atrodė ne visai veltui. Manėčiau, kad jeigu mes po truputį išsilaisvintume nuo to įpročio, kaip prieš pusę amžiaus visus mus išmokė, eiti kaip avių bandai, nemažant – jeigu kiekvienas savo srityje ieškotų galimybės padaryti kažką įdomiau, įvairiau, gal tada Lietuva greičiau suklestėtų“, – padėkos kalboje sakė M. Purvinas.

Laureatas nepamiršo padėkoti ir savo varganam kūnui, kuris šlubuodamas išvaikščiojo tūkstančius kilometrų Mažosios Lietuvos takais. Teko įveikti pelkes pavasarį, per ledinį vandenį ir

saulio suvokimą.

„Ir trečias dalykas, – sakė M. Purvinienė, – kai pradėjau eiti kartu su vyru po Klaipėdos kraštą, Mažąją arba Prūsų Lietuvą, mane labai nustebino kolegų – XX a. pradžios – architektų darbas, kurie, būdami įvairių tautybių, kūrė regioninę, tokią tautinę, probaltišką architektūrą ir to nesigėdijo. O dabar pasakyk jaunam lietuvių architektui, kad taip kurtų, tai išsižeis, nes nori kurti modernią architektūrą.“ Marija norėtų padėkoti savo močiutei, kuri buvo žemaitė, gimusi Sankt Peterburge, tačiau po Spalio revoliucijos atbėgusi į Žemaitiją, mokėsi pas garsų K. Trukaną Klaipėdos lietuvių gimnazijoje. Močiutė vežiojo Mariją į Karaliaučių, kuriame dar buvo pilies griuvėsiai ir kt., ir įdiegė jai, dar mažam vaikui, didelę meilę šiam kraštui. Čia šimtmečiais gyveno lietuvininkai, kol buvo beveik visi suvokietinti XX a. Tai buvo ne Mažoji Lietuva, o tiesiog – Lietuva.

Laureatus sveikino Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos Garbės pirmininkas prof. habil. dr. Sigitas Kregždė, Mažosios Lietuvos atstovai – Šilutės krašto muziejaus direktorė Roza Šikšnienė ir lietuvininkų tarmė išmokusi muziejininkė Indrė Skablauskaitė bei kiti. Ant iškilmų stalo vos tilpo dovanotos gėlių puokštės.

Renginio metu skambėjo melodingos muzikologų Daivos ir Evaldo Vyčinių atliekamos liaudies dainos „Ei kilo, kilo“, užrašyta Liudviko Rėzos Mažajoje Lietuvoje, „Pareinu rytą anksti“ ir „Miegužio noriu“. Beje, kelios dainos, pritariant susirinkusiems, buvo sudainuotos ir pirmame muziejaus aukšte, kuriame šalia archeologinių radinių ekspozicijos po oficialiosios dalies buvo surengtos vaišės. □

Tyrimo darbas atvedė į Čikagos lietuvių centrus

Rasa Andriušytė-Žukienė

Istorija lėmė, kad šiandien medžiagos apie Antrojo pasaulinio karo pasekmes istorikams ir menotyrininkams tenka ieškoti ne tik Lietuvoje. Prieš metus kartu su grupele Lietuvos mokslininkų pavyko laimėti Europos sąjungos socialinio fondo ir Lietuvos mokslo tarybos konkurse, skirtame mokslininkų gebėjimų skatinimui. Projektas „Lietuva karuose: kultūra, tapatybės, egzilis“ skirtas tyrinėti lietuvių kultūros procesus lūžių laikotarpiais, per karus ir pokariu tiek Lietuvoje, tiek ir kitose šalyse, kuriose būta mūsų tautiečių.

Humanitariniuose moksluose tokie lūžio laikotarpiai ilgokai laikyti „neproduktyviais“ ir nevertais dėmesio, nes esą tokiais periodais nesukuriama vertingų kūrinių. Bet šis požiūris jau paseno. Dabartiniai istorikai ir menotyrininkai tyrinėja ne tik kūrinius, bet ir juos paveikusių tikrovę. Menotyrininkams įdomu, kaip meną, ypač vizualiąją kultūrą įtakoja karai, okupacijos, galia ir prievarta, ką ir kodėl piešiniuose, tapyboje ar karikatūrose fiksuodavo tiek karo traumuoti vietiniai žmonės, tiek pabėgėliai, tiek ir menininkai kariškiai, į užimtas šalis atsiųsti okupantų. Projekte dalyvauja jungtinė Lietuvos universitetų mokslininkų grupė: menotyrininkės prof. dr. Giedrė Jankevičiūtė ir dr. Laima Laučkaitė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas), literatūrologė Larisa Lempertienė (Vilniaus universitetas), literatūros tyrinėtojas, istorijos geografas dr. Laimonas Briedis (Vilniaus universitetas), Vilniaus Dailės akademijos doktorantė Rasa Antanavičiūtė (Vilniaus dailės akademija) ir šių eilučių autorė – prof. dr. Rasa Andriušytė-Žukienė (Vytauto Didžiojo universitetas).

Projekto reikalai mane neseniai buvo nuvedę į Freiburgo miestą Vokietijoje. Miestas nedaug pasikeitęs, išlikę ne tik gatvių pavadinimai, bet ir buvusios Freiburgo dailės ir amatų mokyklos pastatai. Neseniai teko lankytis ir Čikagoje. Padirbėti Čikagos lituanistiniuose centruose buvo sena svajonė. Laimėtasis konkursas suteikė tokią galimybę. Dvi savaites praleidau turtinguosiuose Lituanistikos tyrimų ir studijų centro ir Stanley Balzeko lietuvių kultūros muziejaus fonduose. Šios abi vietos pokario kultūros tyrėjams yra nepaprastai svarbios, nes jose – klodų klodai kultūros tyrėjams iš Lietuvos dar nematytos medžiagos – archyviniai dokumentai, meno kūriniai, fotografijos, katalogai, knygos.

Stanley Balzeko muziejuje daugiausiai dirbau su pokario Vokietijoje leista lietuvių spaudiniais. Šiame muziejuje saugoma unikali savilaidinių ir leidyklinių spaudinių, parengtų Vokietijos DP stovyklose, kolekcija. Vertingi juose patalpinti straipsniai apie kultūros vaidmenį lietuvių karo pabėgėlių gyvenime. Taip pat svarbi rastos medžiagos dalis – iliustracijos, karikatūros, atspindinčios karo tremtinių buitį ir laisvalaikį, sufleruojanti, kad linksmintasi ir juokauta netgi esant didelėje nežinioje, užimant „išvietinto asmens“ (*displaced person*) padėtį. Iš retų, Lietuvos bibliotekose nematytų katalogų gauta žinių apie pačias pirmąsias dvidešimtajame amžiuje JAV surengtas lietuvių dailininkų parodas. Buvo malonu jausti muziejaus savininko Stanley Balzeko, darbuotojų Ritos Janz, Karilės Vaitkutės, Rūtos Akelaitytės ir kitų muziejininkų kolegišką paramą.

Lituanistikos tyrimo ir studijų centre esama itin daug Lietuvos pokario kultūros studijoms skirtos medžiagos. Ispūdingas dokumentų, pervežtų iš Vokietijos DP stovyklų, kiekis. Rankos sviro nuo jų gausos, bet vis dėlto pavyko peržvelgti dalį dailininkų fondų, Pasaulio lietuvių dailininkų ir architektų sąjungos, Lietuvių tremtinių bendruomenės švietimo valdybos dokumentų rinkinius, atskirų DP stovyklų (Augsburgo, Bayre, Deggeno, Eichstado, Hanau, Kempteno, Flosseno, Miuncheno, Liubeko, Raveno, Seligenstato, Švabijos Gmiundo ir kt.) kultūrinės veiklos, parodų, knygų leidybos bylas. Galima stebėtis, kaip kruopščiai lietuviai, išvykdami iš Vokietijos, surinko ir sutvarkė šio etapo (1945–1951) dokumentaciją. Kol kas ji dar mažokai paliesta kultūros istorikų. Surasta medžiaga gerokai papildė ir praplėtė mano žinias pokario DP kul-

Dalis Lituanistikos tyrimo ir studijų centro rinkinio.

Jono Kuprio nuotraukos

tūrą kaip idėjiškai angažuotą, tautiškai orientuotą ir išsišakojusį okupuotų Baltijos valstybių piliečių lietuvių, latvių, estų kovos už savo tautą ir tapatybę reiškinių. Daugybė dokumentų ir fonotuotaukų liudija lietuvių, latvių ir estų bičiulystę. Tyrėjai ši faktą yra gerokai primiršę.

Lituanistikos tyrimų ir studijų centro darbuotojai ir savanoriai atlieka svarbią misiją, kaupdami ir tvarkydami visa, kas susiję su lietuvių praeitimi. Archyvinės medžiagos spėriai daugėja. Vos kelioms centro darbuotojoms nelengva tvarkytis, nors daug padeda savanoriai. Norėtusi nuoširdžiai padėkoti vicedirektorei Kristinai Lapienytei ir kitiems centro darbuotojams už konsultavimą, aptarnavimą ir šiltą žmogišką dėmesį, rodytą atvykėlei iš Lietuvos.

Dvi savaitės Čikagoje buvo kupinos išpūdžių, susitikimų su senais pažįstamais ir naujų pažinčių. Čikagoje sutikau daug šiltų ir draugiškų žmonių. Visiems tariau ačiū. Įsiminė pokalbiai su bibliotekininke Ramune Kubiliute apie Čikagoje užaugusią jaunesniąją lietuvių kartą.

Per mano seno bičiulio čiurlionisto Stasio Goštauto malonę Čikagoje teko susipažinti su dailininke Magdalena Stankūne. Žinojau, kad ji – garsi mecenatė, dosniai remianti Lietuvos muziejus ir menotyrininkų darbus. Jos finansinė pagalba padėjo atsitiekti Paežerių dvarui Vilkaviškio rajone. Jos rūpesčiu, bendradarbiaujant su muziejininkais, išleistos informatyvios knygos apie Lietuvai dovanotus išeivijos dailės kūrinius, Kauno dailę, lietuvių dailininkus JAV. Magdalena Stankūnė – atvira širdimi bendraujanti moteris, optimizmu, humoru, spalvingais prisiminimais galinti pradžiuginti, sudominti kone kiekvieną. Teko ir man patirti jos žmogišką gerumą, už visa tai norėtusi mielajai dailininkei širdingai padėkoti.

Kartu su Magdalena Stankūne teko lankytis „Draugo“ laikraščio redakcijoje. Kaip meno istorikei, tyrinėjančiai lietuvių išeivijos kultūrą, man buvo nepaprastai įdomu išvysti jau istorinį pastatą, jo seną autentišką interjerą su paveikslais ir laikraščio tomiais, lyg didžiulės juosvos plytos sugulūsiais centrinėje patalpoje. Buvo malonu nors trumpai (laukia darbas!) šnektelti su vyriausiąja redaktore Ramune Lapas ir kitais laikraščio bendradarbiais.

Lemonto Pasaulio lietuvių centre kartu su dailininku Rimu Čiurlioniu žavėjaisi muziejinio lygmens tapybos kolekcija. Paveikslai puikūs, bet tenka apgailestauti, kad nepakankamai sutvarkyti jų eksponavimo ir prieinamumo klausimai. Ši kolekcija galėtų būti Amerikos lietuvių pasididžiavimas.

Su aktore Nijole Martinaityte-Nelson Čikagos meno institute apžiūrėjome parodą „Violence and Virtue“. Tai italų menotyrininkų parengta paroda, skirta septynioliktąjo amžiaus italų dailininkės Artemisia Gentileschi kūrybai. Tos dienos pavakary manęs laukė dar vienas susitikimas su menais. Turėjau progos grožėtis ir stebėtis Nijolės Martinaitytės vyro, gerb. Nelsono metalinėmis skulptūromis, puošiančiomis jų namo prieigas ir interjerus. Gerb. Nelsono, chemijos profesoriaus, skulptūriniai

Rasa Andriušytė-Žukienė

objektai labai įvairūs, formos ir geometrinės, ir organiškos augalinės. Nemažai abstrahuotų, konstruktyvių, spalvingų formų, primenančių amerikiečių minimalizmo skulptūrą. Dėmesį traukia milžiniški ryškūs gėlių žiedai. Netgi lietuviška rūtos šakelė menininko paversta azūrinu interjero akcentu. Kai kurie objektai palietus skleidė garsus, primindami ne vien varpų ar vargonų gausmą, bet ir tai, kad juo kūrė mokslininkas su menininko siela.

Nijolė Martinaitytė-Nelson pasidalino prisiminimais apie savo aktorinę veiklą. Algimanto Kezio darytos spektaklių fotografijos vaizdžiai pasakojo apie jos aktorinį duetą su aktoriumi ir dailininku Jonu Kelečiumi. Jo aktorinė karjera prasidėjo dar DP stovyklose 1945 metais, kai įkūrė lietuvišką teatrą „Atžalynas“. Vėliau JAV Jonas Kelečius studijavo dizainą ir tapybą, turėjo reklamos studiją ir puikiai tapė ir figūras, ir abstrakcijas, bet jo kūryba šiandien pamirštama. Tą dieną kilo daug neramių minčių ir klausimų, ką reikėtų padaryti, kad Amerikos lietuvių kultūra ne grimztų į praeitį, bet atsiskleistų. Knygų leidimas, parodų rengimas, talpinimas internete padėtų nepamiršti ir išsaugoti tai, kas sukurta. Reikia tik keleto entuziastingų žmonių, ko gera, iš Lietuvos menotyrininkų ir interneto specialistų būrio. Galbūt įmanoma rengti bendrus Lietuvos ir Čikagos lituanistikos centrų mokslinius projektus? Tikriausiai jų jau esama, tik šias veiklas reikėtų išplėsti, o rezultatus plačiau viešinti, ir tada pagrįstai galėsime didžiuotis lietuvių įnašu į pasaulio kultūrą. □

Jūratė Statkutė de Rosales ir gotų istorija

Zigmas Zinkevičius

Straipsnyje įvertinamos J. Statkutės de Rosales skleidžiamos idėjos. Siūloma atskirti jos, kaip visuomeninės veikėjos, lituanistinę veiklą, kuri yra teigiama, nuo klaidingos hipotezės apie baltų praeitį. Straipsnyje iškeliamos aikštėn tos hipotezės klaidingos prielaidos, aptariami nemoksliniai jos teiginiai ir populiarumo Lietuvos visuomenėje priežastys.

Vulfila (Ulfila) tarp gotų. Manoma, kad šis misionierius ir vestgotų bažnyčios veikėjas į gotų kalbą išvertė dalį Biblijos

1985 m. Čikagoje pasirodė Jūratės Statkutės knyga *Baltų kalbų bruožai iberų pusiasalyje*, kurioje įrodinėjama, kad V–VII a. Ispanijoje įsigalėję ir ten valstybę įkūrę gotai buvo ne germanai, bet baltai, kurių kalba esą padariusi didelį poveikį besiformuojančiai ispanų kalbai. Kadangi svarbiausio, galima sakyti, vienintelio, gotų paminklo, vadinamosios *Ulfilos (Wulfilos) Biblijos*, kalba, be jokių abejonių, yra germaniška (tuo galima įsitikinti perskaičius jau pirmąją Biblijos sakinį), o ne baltiška, nuo lietuvių kalbos nutolusi daug labiau nei bet kurios seniausios slavų Biblijos kalba, o J. Statkutė išvadas darė ne iš lingvistikos (*Ulfilos Biblijos* kalbos ji netyrė), bet iš ekstralingvistinių duomenų (atsiliepimų apie gotų kalbą istorijos šaltiniuose), tai šių eilučių autorius 2006 m. pasirodžiusioje savo knygelėje *Lituanistikos mokslas ir pseudomokslas J. Statkutės knyga* priskyrė prie pseudomokslinių darbų (žr. minėtos knygos p. 50–54).

Nuo minėtos J. Statkutės knygos pasirodymo praėjo jau 26 metai. Per tą laiką autorės požiūris į knygoje dėstomus dalykus pasikeitė. Tai ji pati pripažįsta. Šiomet pasirodžiusioje jos knygoje *Europos šaknys ir mes, lietuviai*, kuri čia bus nagrinėjama, autorė rašo: „Praėjus dvidešimčiai metų nuo ano laiko, matau, kad ta „senoji“ mano knyga dabar yra tarsi bevertė, nes daug kas tuomet mano pačios buvo nesuprasta” (p. 22). Arba vėl: „<...> buvau padariusi daug klaidų, dalis jų yra ištaisyta” (p. 23). Kas pakito autorės pažiūrose mums rūpimu klausimu? Iš tikrųjų palyginti nedaug. Dabar J. Statkutė sutinka, kad *Ulfilos Biblijos* kalba yra germaniška (to toliau neigti nebeįmanoma), tačiau tos Biblijos reikšmę ji stengiasi kiek įmanydama sumažinti, ją sumenkinti. Antai rašo: „Ulfilos kalba <...> struktūros požiūriu didele dalimi yra germanų, tačiau leksika – mišinys germaniškų, baltišų ir slaviškų žodžių” p. 135; apibendrinimas netikslus ir iš esmės neteisingas). Čia pat dar priduria: „<...> galima daryti išvadą, kad Ulfilos kalba buvo naujadaras [priešingai, iš tikrųjų ji yra labai archajiška, neabejoti-

nas vėlesnių germanų kalbų prototipas – Z. Z.], kuris netrukus išnyko, lygiai kaip sutirpo ir be žinios dingio vadinamieji ‘mažieji gotai’” (taip J. Statkutė vadina dabar jos pripažįstamus germanus gotus; p. 135).

Naujoje knygoje toliau tvirtinama, kad gotais amžininkų buvę vadinami gudai – tariamieji baltų protėviai, labai gausi tauta, išplitusi ne tik Rytų, bet ir Vakarų Europoje. Tie gudai (ne germanai gotai!), pasak J. Statkutės, ir sunaikino Romos Imperiją. Be to, jie padarė esminį poveikį Europos kultūros raidai. Tokias pasaulinės reikšmės išvadas autorė daro (germanus gotus paverčia baltais gudais), kaip ir anksčiau, ne tirdama tų tautų kalbos paminklus, ne lygindama juos su seniausiais germanų ir baltų kalbų tekstais (tik taip galima nustatyti tiriamųjų tautų kalbinę priklausomybę), bet sprendama iš gotų ir kitų ano meto genčių paminėjimų, jų apibūdinimų, esamų amžininkų raštuose. Tie amžininkai, nepaisant jų padėties ano meto visuomenėje, negalėjo turėti kalbinio išsilavinimo šių dienų prasme (kalbos mokslo tada dar nebuvo), kuris leistų jiems išaiškinti kalbų giminystę, jų kilmę ir genetinį priklausymą vienai ar kitai kalbų grupei. Jie gentis aptardavo ne lingvistikos (tirdami kalbas), bet ekstralingvistikos (stebėdami tai, kas yra susiję su kalbomis) požiūriu, todėl dažnai tapatinavo net negiminiškas kalbas, jeigu jomis šnekėjusios gentys įėjo į vieną valstybę ar perimdavo valdžią viena iš kitos: suplakdavo germanus gotus su keltais dakais, prie šių priešlėdavo dar trakų šiaurines gentis getus ir pan.

Kaip J. Statkutė, daro visi savamoksliai „kalbininkai”, o kurie iš jų turėjo lakesnę vaizduotę ir buvo drąsesni, tie sukūrė fantastiškas teorijas apie dabartinių tautų ir tų kalbų kilmę. Šiuo atžvilgiu J. Statkutė nėra originali.

Kalbininkai apie senovės genčių ir jų kalbų priklausymą vienai ar kitai giminiškai grupei, kaip minėta, sprendžia iš tų kalbų paminklų, kad ir kokie jie būtų skurdūs (kartais žinomas tik vienas kitas tikrinis vardas), o ne iš amžininkų pasisakymų apie tas gentis ar jų kalbas (tokie pasisakymai gali būti tik pagalbinis šaltinis). Tuo tarpu J. Statkutė net ir nebando ištirti jos vadinamųjų gudų tikrinių vardų, visų pirma asmenvardžių (svarbaus šaltinio apie tų gudų kalbinę priklausomybę), ir iš tokio tyrimo rezultatų daro išvadą apie gudų priklausymą germanams ar baltams. Tirtini asmenvardžiai priklauso senųjų dvikamienių asmenvardžių kategorijai. Tokius turėjo ir baltai, ir germanai. Būtina ištirti tų asmenvardžių sudaromuosius dėmenis ir nustatyti tų dėmenų atitikmenis germanų ir baltų dvikamienių smenvardžių dėmenų sąvaduose (tokie yra sudaryti ir netgi labai išsamūs). Tik po to galima daryti išvadą apie gudų kalbinę priklausomybę. Deja, J. Statkutė šito neatliko.

Ji daugybę kartų tvirtina, kad tie gudai padarė didelį poveikį ispanų kalbai, tuomet dar tik beatsirandančiai iš liaudies lotynų kalbos, bet ir čia šneka bendromis frazėmis: ispanų kalbą ji vadina baltų tarimo iškraipyta lotynų kalba (p. 19, 127), esą ispanų kalba yra paveikta gudų kalbos (151) ir panašiai. Kokiomis konkrečiomis kalbinėmis ypatybėmis reišėsi tas poveikis, niekur nenurodo. Tik vieną kartą miglotai užsimena apie kažkokį dvibalsiavimą, kurį esą dar reikėtų ištirti (p. 128). Jokios kalbinių reiškinių analizės jos knygoje visai nėra.

J. Statkutė remiasi žymiaisiais kalbininkais, kalbotyros autoritetais, bet tik tais atvejais, kai jai yra naudinga, nuo skaitytojo nuslėpdama tai, kad tų kalbininkų darbų visuma griežtai prieštarauja jos teiginiams. Kartais tuos kalbininkus net apkaltina nebūtomis nuodėmėmis, pavyzdžiui, Kazimierą Būgą – pangerma-

nizmu. Leisdamas K. Būgos raštus gavau progos susipažinti su visu jo archyvu. Įsitikinau šio žmogaus, kaip mokslininko, nepaprastu sąžiningumu. Neaplikau nieko, kas bent „kvepėtų” pangermanizmu.

Kalbėdama apie Paleobalkanų (senąsias Balkanų) gentis ir jų kalbas J. Statkutė noromis nenoromis turėjo susidurti su žymiausiu šių kalbų tyrėju bulgarų kalbininku Ivanu Duridanovu, naudotis jo darbais. Tačiau tai daro taip, lyg žymusis mokslininkas pritartų jos išvadoms. Iš tikrųjų I. Duridanovo pažiūros kalbamuoju klausimu skiriasi kaip dangus ir žemė nuo J. Statkutės pažiūrų. Tuo įsitikinau ne tik studijuodamas jo veikalus (su juo susirašinėju nuo 1969 m.), bet ir daug kartų su juo kalbėdamasis, ypač 1988 m., kai jis mokslo tikslais lankėsi Vilniuje.

Yra pareikšta nuomonė, kad J. Statkutė esanti žymiosios lietuvių mokslininkės Marijos Gimbutienės idėjų tęsėja. Bet tai netiesa. Jų abiejų tyrimo sritys ir mokslinės pažiūros visai skirtingos. Kito kio masto ir abi asmenybės. Tai pripažįsta pati J. Statkutė (žr. p. 20–21), aprašydama savo apsilankymą pas M. Gimbutienę 1975 m. Kalifornijoje, kai nesulaukė pritarimo savo idėjoms ir grįžo į Karakasą nusivylusi. Prof. M. Gimbutienė daugiausia tyrė senosios Europos kultūrą, kokia ji buvo dar prieš ateinant indoeuropiečiams, taigi ir baltams (gaila, tie jos veikalai neišversti į lietuvių kalbą), o tai neįeina į J. Statkutės tyrimų sferą. Lygiai taip pat M. Gimbutienei nerūpėjo J. Statkutės požiūris į gotus ir tariamuosius baltus gudus. Apskritai gotai buvo M. Gimbutienės interesų periferijoje, jais domėjosi tik epizodiškai. Tuo įsitikinau ne kartą kalbėdamasis su M. Gimbutiene, kai ji lankėsi Vilniuje ir skaitė paskaitas Vilniaus universitete 1981 m., taip pat kitomis progomis, ypač 1985 m. lankydamasis pas ją Kalifornijoje, kurį laiką net svečiuodamasis jos viloje užmiestyje ir bute Los Angeles priemiestyje Tapangoje, kur teko pagyventi kelias dienas. 1986 m. ji svečiavosi pas mane Vilniuje. Labai daug kalbėjomės. Neatsimenu, kad Profesorė bent kartą būtų užsiminusi apie J. Statkutę ar jos skelbiamas idėjas. Tą patį turiu pasakyti ir apie J. Statkutės minimą Profesorės mokinį Jules (Džulsa) Leviną, kurį gerai pažįstu ir su kuriuo teko daug

Nukelta į 7 psl.

Gotlando sala. Manoma, kad iš jos ir iš pietinės Skandinavijos galėjo atkelti gotai

Atkelta iš 6 psl.

bendrauti ne tik tada Californijoje, bet ir Vilniuje, kur jis ne kartą lankėsi. J. Statkutės gudai jam, kaip ir Profesorei, visiškai nerūpėjo.

Kas kita J. Statkutės ne kartą minimi Česlovas Gedgaudas, išleidęs knygą *Mūsų praeities beiėškant*, ir Aleksandras Račkus, knygos apie *Gudonus* autorius, kurių skelbiamos idėjos iš tikrųjų yra artimos J. Statkutės pažiūroms ir su kuriais daug kas ją sieja. Jie visi trys sudarė tikrai vieną „mokyklą”.

Savamoksliai „kalbininkai” yra pamėgę pasakojimus apie lietuvių protėvių tariamą klajojimą po pasaulį. Kur tik, pasak jų, mūsų protėviai nėra buvę: bastėsi po visus žemynus, gal tik išskyrus Ameriką ir Australiją. Bet toks klajojimas nesuderinamas su lietuvių ir kitų baltų kalbų archajiškumu, kuris įmanomas tik tūkstantmečius ramiai gyvenant nuošaly nuo svetimų genčių, su jomis nesimaišant. Tai suprato J. Statkutė ir, priešingai negu Č. Gedgaudas ir A. Račkus, vengia kalbėti apie „nereikalingus” mūsų protėvių klajojimus. Naujoje knygoje yra tik vienas miglotas fragmentėlis apie tai, kad maždaug 1260 m. prieš Kristų gudai pasiekė šiaurės vakarų Indiją (p. 142), ir tai esą paaiškina sanskrito atsiradimą (!). Kad gotai, pasitraukdami nuo Baltijos, su savimi išsivesdavo kažkiek vakarinių baltų, tokį faktą mokslininkai (daugiausia Vladimiras Toporovas) jau seniai konstatavo. Tačiau taip atsitikdavo tik su atskiromis žmonių grupėmis, bet ne su visa tauta, kaip tvirtina fantazuotojai.

Nustatant senovės tautų kalbinę priklausomybę labai svarbūs yra žodžių (tiek tikrinių, tiek ir bendrinių) etimologiniai tyrimai. J. Statkutės etimologijoms būdingos savamokslių „kalbininkų” dvi ryškiausios etimologizavimo ypatybės: 1) apie žodžių kilmės tapatybę sprendžia iš skambėjimo panašumo (pvz., *Skandija* ir *skandinti*, p. 33), neištyrusi žodžio istorijos, ir 2) nepaiso ankstesnių tiriamojo žodžio etimologijų, paskelbtų net žymių etimologų, paprasčiausiai juos nutyli (pvz., *Gdansko*, vok. *Dancigo* siejimo su gotų vardu, p. 35 ir kt., atvejais). Be to, kalbos faktus J. Statkutė neretai dirbtinai tempia prie etimologizuojamo žodžio, kartais net pati juos sukuria. Antai vestgotus (vakarų gotus) ji vadina dirbtiniu terminu *vese* gudai, kurio žodį nebuvėlį *vese* sieja su tariamu latvių (ir net prūsų) žodžiu *vaciai* ‘vakariniai’ (p. 116, 123). Bet tokio žodžio vakarams pavadinti, aiškiai paliudyto, latvių (juo labiau prūsų) kalboje iš tikrųjų nėra, tai pačios J. Statkutės sukurtas žodis. Jeigu žodį *vacis* latviai ir būtų turėję (dabar tesako *vācietis* = lie. *vokietis*), tai reikšmė ‘vakarai’ jam greičiausiai būtų buvusi svetima. Panašiai J. Statkutė ostgotus (rytų gotus) vadina *aušros gudais*, žodį *aušros* siedama su lietuvių kalboje nesamu žodžiu *auš(te)ros*, esą latvių *austrums* atitikmeniu (p. 116). Neleistinas kalbos faktų tampymas savo idėjai „sutvirtinti”.

Taigi ir naujoje J. Statkutės knygoje yra nemaža kalbinio diletantizmo, būdingo pseudolingvistikai. Kalbininkams ši knyga ateityje galės būti naudinga nebent tuo, kad J. Statkutė, aprašydama istorijos šaltiniuose esamus gotų ir kitų kalbų paminėjimus, ypač susijusius su Ispanija, šalia vertimo pateikia ir citatas originalo kalba, kuriose esamos tikrinių vardų formos pravers kalbininkų onomastikos studijoms. Žinoma, jeigu originalo citatos yra tikslios (to reikia tikėtis).

J. Statkutės populiarumą Lietuvoje, ypač tarp nespecialistų, lėmė susiklosčiusi jai palanki situacija. Sovietinė okupacija žiauriomis priemonėmis išugdė lietuvių sąmonėje nevisavertiškumo ir atsidavimo „vyresniajam broliui” kompleksą, kurį toliau palaiko tebeklestintis pas mus sovietinis kosmopolitizmas, skatinamas proteguojamų naujų globalistinių nuotaikų, ypač „reformuotoje” mokykloje, iš kurios išguitas Tėvynės meilės ugdymas ir patriotizmas. Prisideda taip pat kai kurių istorikų vykdomas, ypač per žiniasklaidą, Lietuvos didingos istorijos neigimas ir senosios lietuvių kultūros menkinimas bei niekinimas (galbūt inspiruojamas iš užsienio?). Visam tam atsvarą žmonės mato J. Statkutės idėjose, kuriomis nekritiškai ir besąlygiškai tiki, o pačią J. Statkutę laiko tautos didvyre. Prisiminkime situaciją XIX a., kai lietuvių kalbos niekinimui atsvarą sudarė tokie absurdiški pasakymai kaip ir *Rojuje lietuviškai kalbėjo*.

Visa tai susuko galvas ne tik šiaip jau žmonėms, bet ir kai kuriems mokslininkams, taip pat mokslo vadovams. Jie ėmė globoti J. Statkutę, rūpintis jos knygų leidimu bei jų propagavimu. Blieka su Ciceronu sušukti: *O tempora, o mores! (Kokie laikai, kokie papročiai!)*.

Lituanistica, 2011, t. 57. Nr.4 (86), p. 472–475. Lietuvos mokslų akademija, 2011.

Zigmas Zinkevičius (g. 1925) – Lietuvos kalbininkas, dialektologas, baltistas, politikas. Vilniaus universiteto profesorius, Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaras, buvęs VU Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos ir Baltų filologijos katedros vedėjas, LR švietimo ir mokslo ministras (1996–1998).

NAUJOS KNYGOS

„Bernardinų.lt” biblioteka

G. Morkūnas. Švęsti kosmose ir tvarte: eseistika ir bičiulių bei bendražygių atsiminimai. – Vilnius: VŠĮ Bernardinai.lt, 2013. II leidimas. – 376 p.

Sulaukus didelio skaitytojų susidomėjimo, šiais metais pasirodė antrasis G. Morkūno knygos „Švęsti kosmose ir tvarte” leidimas. Tai iškilaus fiziko, talentingo vaikų bei paauglių rašytojo ir originalaus publicisto Gendručio Morkūno (1960–2009) eseistikos palikimas bei bičiulių, bendražygių atsiminimai apie šią ypatingą asmenybę.

Tai knyga, skirta pagerbti vieną iš ištikimiausių dienraščio „Bernardinai.lt” autorių Gendrutį Morkūną, kurio tekstai savo giedrumu ir minties aiškumu visada buvo ir tebėra tikra atgaiva.

Gendrutis Morkūnas į mūsų literatūrą atėjo lyg iš niekur, rodos, su menu, apskritai kultūra nieko bendra neturinčios srities – fizikos. Dar prieš pradėdamas rašyti kūrinį vaikams, publicistiką bei esė, G. Morkūnas jau buvo keliasdešimties straipsnių, kelių mokslo populiarinimo knygų autorius. Tačiau radioekologija ir radiacinė sauga, kurios specialistas buvo G. Morkūnas, – per siauros sritys talentingam kūrėjui bei rašytojui.

Knygoje „Švęsti kosmose ir tvarte” surinktos beveik šimtas Gendručio Morkūno esė, rašytos 2004–2009 metais. Paskutinė esė, kuri ir davė pavadinimą šiai rinktinei, parašyta likus savaitei iki išėjimo. G. Morkūno esė neabejotinai priklauso lietuviškos eseistikos „aukso fondui”, išsiskiria ypatingu stiliumi bei žaismingumu.

Knygoje publikuojama Gendručio Morkūno autobiografija, parengta pagal kelis jo interviu, taip pat sesers Angelės Jasiukėnienės, bendrakursės fizikės Alinos Momkauskaitės, bendradarbio fiziko Gintauto Klevinsko, rašytojų Gintarės Adomaitytės bei Ramutės Skučaitės, dailininkų Sigitės Ach bei Kęstučio Kasparavičiaus, literatūrologo Kęstučio Urbos bei žurnalistės ir bičiulės Elvyros Kučinskaitės atsiminimus apie Gendrutį. 2012 metais „Keistuolių teatras” su režisieriumi V. Rašimu pagal šią knygą pastatė to paties pavadinimo spektaklį.

Pasaulis yra gražus: pokalbiai apie kūrybą / Sudarė Gediminas Kajėnas. – Vilnius: VŠĮ Bernardinai.lt, 2013. – 512 p.

Nuo pirmosios „Bernardinai.lt” išleistos esė rinktinės „Aštuntoji diena” praėjo aštuoneri metai. Per šiuos metus „Bernardinai.lt” susikaupė solidus kultūros pokalbių archyvas.

Knygoje „Pasaulis yra gražus: pokalbiai apie kūrybą” publikuojami 2006–2013 m. rengti interviu su 40 Lietuvos kultūros bei meno asmenybių. Leidinį sudaro penkios dalys, kurių kiekviena skirta atskirai kūrybos sričiai: literatūrai, muzikai, vaizduojamiesiems bei scenos menams, kinui ir fotografijai.

Šie pokalbiai išryškina skirtingų kartų, patirčių bei kryptių menininkų biografijas, juose atskleidžiamas autentiškas šių kūrėjų balsas, mintys, santykis su savimi bei pasauliu. Iškeliami svarbūs klausimai, kuriuos savo kūryboje bei gyvenime apmąsto ir patys menininkai.

Knygoje „Pasaulis yra gražus” publikuojami pokalbiai su poetais Marcelijum Martinaičiu, Donaldu Kajoku, Aidu Marčėnu, Liudviku Jakimavičiumi, Rimvydu Stankevičiumi, Gyčiu Norvilu, rašytojais Vanda Juknaite bei Jaroslavu Melniku.

Skyriuje „Muzika” kalbinama dainininkė Veronika Povilionienė, muzikologė Daiva Vyčinienė, perkusininkas Vladimiras Tarasovas, grigališkojo choralo žinovas Dainius Juozėnas, kompozitorius Algirdas Martinaitis, dirigentas Modestas Pitrenas, gitaristas ir pedagogas Artūras Chalikovas, dainų autorius ir atlikėjas Domantas Razauskas.

Skyriuje „Vaizduojamieji menai” – pokalbiai su menotyrininke Ale Počiulpaite, dailininkais Vaidotu Žuku, Dalia Dokšaite, Sigita Maslauskaite, skulptoriumi Rimantu Sakalausku, ikonų tapytoja Anastazija Šopagiene, iliustratore Ieva Babilaite bei menininku Ričardu Šileika.

Apie teatrą pasakoja aktoriai Vladas Bagdonas, Rolandas Kazlas, Andrius Kaniava ir Ainis Storpirstis, režisierius Oskaras Koršunovas, balerina Eglė Špokaitė, lėlininkas Juozas Marcinkevičius bei šokėjas, choreografas Vytis Jankauskas.

Skyriuje „Kinas ir fotografija” pateikiami interviu su fotografais Antanu Sutkumi, Arūnu Baltėnu, Pauliumi Normantu ir Edžiu Jurčiu, režisieriais Šarūnu Bartu ir Audriumi Stoniu, kino operatoriumi Jonu Gricium bei multiplikatoriumi Ilja Bereznickiu.

Visa ši nepakartojama gausybė skirtingų balsų kaip tik ir liudija: „Pasaulis yra gražus savo įvairumu ir atspalviais.”

Priedame interviu su knygos sudarytoju nuorodą:

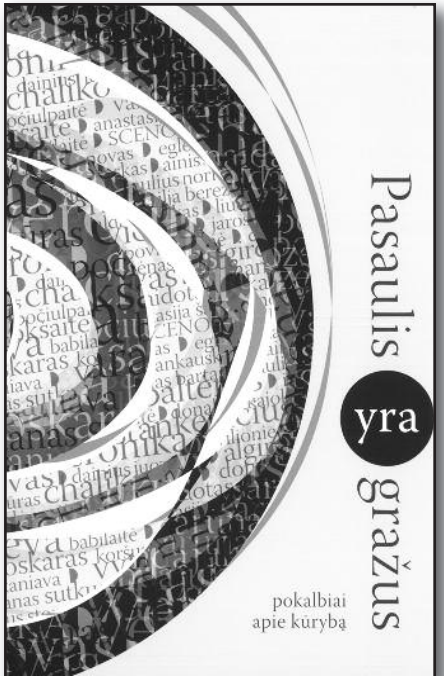
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-07-01-gediminas-kajenas-kuriantys-zmones-turika-pasakyti-blieka-juos-isklausyti/103419>

Anotacijos:

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-11-18-aiste-stremaityte-kurybos-dialogai/110329>

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-11-12-neringa-butnoriute-ne-kasdienisku-pokalbiu-knyga/110018>

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-09-16-ramunas-cicelis-pasaulis-kaip-meno-kuriny/107201>

Kultūros kronika

2013 11 25 – 2014 01 15 Vilniaus paveikslų galerijoje vyks „Istorinių vertybių paroda iš Gruzijos lobyno“. Ši paroda – Gruzijos ambasados Lietuvoje surengto kultūros sezono programos „Gruzijos menas Vilniuje“ projektas. Gruzijos kultūros pristatymas Vilniuje sutapo su vienu svarbiausių Lietuvos pirminin-kavimo ES Tarybai renginių – Rytų partnerystės viršūnių susitikimu Vilniuje. Parodoje eksponuojamos vertybės yra iš Kulta-sio valstybinio Niko Berdze-nišvilio istorijos muziejaus, ku-ris buvo įkurtas 1912 m. Jame saugoma daugiau nei 200 tūkstančių šalies kultūros paveldo eksponatų (nuo IX–VII a. pr. Kr. iki šių laikų). Tarp jų yra bron-zos amžiaus ir Antikos laikų re-likto – archeologinių radinių iš vakarų Gruzijos, retų Gruzijos, Romos, Bizantijos ir Rytų kraštų istorijos, buitės ir kultū-ros eksponatų, seniausių epig-rafijos pavyzdžių kolekcija ir gruziniški rankraščiai – unikalūs įstatai bei etnografinė me-džiaga, taip pat – svarbūs daiktiniai radiniai (juvelyrikos, metalo, keramikos, odos, stiklo, teks-tilės, medžio dirbiniai). Vilniaus paveikslų galerijoje muziejus pristato tris išskirtinius savo ko-lekcijos eksponatus: Ritoną (IV–III a. pr. Kr.), Grifoną (Sasanidų laikotarpis (IV–VI a.) ir Ant-ropomorfinę figūrėlę, simbolizuojančią vaisingumą (VII–VI a. pr. Kr.).

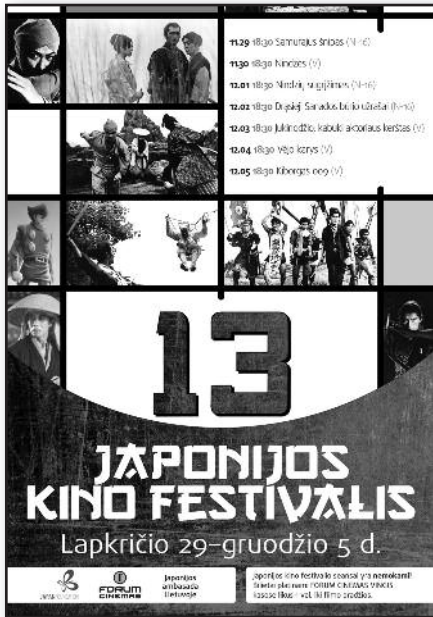

2013 11 21 – 2014 03 30 Vilniaus paveikslų galerijoje vyks paroda „Nuostabioji žemė“. Tai Rytų Prūsijos dailės mylėtojų draugijos „Nidden“ iniciatyva, kurios tikslas – dailės darbų, sukurtų Rytų Prūsijoje, paieškos, rinkimas bei sklaida. Vienas aktyviausių draugijos narių, jos pirmi-ninkas Aleksandras Popovas, beveik dešimt metų renka dailės kūrinius, susijusius su Rytų Prū-sija. Šiuo metu rinkinyje yra maždaug 1 000 tapybos ir grafikos darbų, kurie reprezentuoja be-veik 300 dailininkų. Draugija „Nidden“ populiarina, pristato rinkinio kūrinius plačiai visuo-

Prūsijos dailės istorijos reiškinius – Karaliaučiaus meno akademiją ir Nidos dailininkų koloniją, supažindina su čia gimusių, nuolat šiame krašte gyvenusių ar tik epizodiškai jame buvusių dailininkų kūryba. Parodoje dominuoja peizažai, juos papildo figūrinės kompozicijos ir port-retai. Vyrauja įvairių Rytų Prūsijos vietovių, Romintos girios, Sembos pusiasalio pakrančių, Aist-marių, Kuršių nerijos motyvai: miškai, platūs laukai, marios, jūra, pakrantės, kopos, žvejų val-telės, kurėnai, burvaltės ir garlaiviai, upės ir ežerai, briedžiai, elniai, laukiniai ir vandens paukš-čiai, žvejų ir valstiečių kasdienybė, nerūpestingi poilsiautojai. Peizažuose skleidžiasi kartais rūs-tus, kartais paslaptingas ar nuostabiai atviras miškų, laukų, vandenų ir kopų žemės grožis.

2013 11 29 – 2013 12 05 Vilniuje vyko Japonijos kino festivalis. Jį organizavo Japonijos amba-

sada, Japonijos fondas ir Forum Cinemas „Vingis“. Šio festivalio filmus vienija bendra tema – nindzės. Nors jų praktika dažnai klaidingai suprantama ir iš-kraipoma, nindzės įgijo legendinį statusą už Japo-nijos ribų. Kiekvienas filmas pristato japonų trans-formacijos įgūdžius, jų gebėjimą tinkamai atskirti tai, kas yra kasdieniška ir kas neįprasta, pamatyti šio skirtumo grožį bei puikias technikas, kurių pagalba įvykdomos jų komandos užduotys. Kartais nindzė kaip individas kovoja prieš grupę arba iškenčia daug sunkumų, kad įvykdytų keršto planą. Taip pasireiš-kia japoniškas individualizmas, kuris, kad ir keista, kartais gali būti kur kas stipresnis nei vakarietiška-sis. Šių filmų ciklo dėka žiūrovai galės suprasti tiks-lus, kurių japonai siekia ir fiziškai, ir dvasiškai, kokie idealai egzistuoja, kolektyviai atliekant misijas. Taip pat turės progą susipažinti, kas yra nindzės, kurių tikrasis įvaizdis vis dar paslaptingas, kas yra ko-mandinis darbas, atsirandantis siekiant bendro tikslo.

Lietuvių enciklopedijai – 60

Atkelta iš 2 psl.

mums. Daugumas baigę moks-lus supratom, kas buvo pasiekta ir nuveikta ir kokią svarbą tai turi Lietuvos istorijai.

Šiandien „Lietuvių enciklopedi-ją“ galime vartyti internete adresu www.lituapediaja.net. Kaip kilo ši mintis ir kas prisideda prie šio dar-bo?

Jau prieš šešerius ar septy-nerius metus į mane kreipėsi norintys paruošti enciklopedi-jos skaitmeninę kopiją ir įkelti enciklopediją į internetą. Mano sūnus Arūnas, šeimai pritarus, rūpinasi šiais reikalais. Arūnas ne tik asmeniškai atliko visos enciklopedijos skenavimo dar-bą, bet užmezgė ir palaiko ry-šius su svetainės kūrėjais (in-ternetinės „Enciklopedijos Lie-tuvai ir pasauliui“ sumanyto-jais).

1989 m. Lietuvą aplankęs J. Kapočius vienoje televizijos laidoje mini, kad keletą paskutinių „Lietu-vių enciklopedijos“ tiražo komplektų yra palikęs savo anūkams. Ką apie senelio veiklą šiandien žino jie, ar svarbi Jūsų šeimai lietuviybė?

Mano vaikai žinojo apie se-nelio darbus nuo mažens, bet man atrodo, kad gerai suprasti ir tikrai įvertinti, ką jų senelis sugebėjo atlikti, galėjo tik tada, kai užaugo ir subrendo. O dėl lietuviybės... Visi mano vaikai išmoko kalbėti lietuviškai na-muose prieš išmokdami angliš-kai. Vyriausias mano sūnus pradėjo eiti į mokyklą nežino-damas nė vieno žodžio angliš-kai. Visi keturi mano vaikai da-lyvavo lietuviškoje veikloje, bai-gė lituanistines mokyklas, pri-klausė ateitininkų ir skautų or-ganizacijoms, vykdavo į jų sto-vyklas, šokdavo tautinius šo-kius, ir turėjo daugybę lietuvių kilmės draugų. Aš džiaugiuosi, kad mano visi anūkai irgi auga lietuviškose šeimose. Mano vy-riausia anūkė, kuri neblogai su-sikalba lietuviškai, jau yra ap-lankiusi Lietuvą tris kartus.

Pirmus du sykius dalyvavo Dai-nų šventės šokių dienos koncer-tuose, o šią vasarą atstovavo Ka-nadai Pasaulio lietuvių jauni-mo kongrese. Tikiuosi, kad ma-no jauniausia anūkė, kuriai yra 3 metukai ir kuri neblogai su-pranta, kai aš jai kalbu lietuviš-kai, irgi išmoks laisvai kalbė-ti.

Ko palinkėtumėte šių dienų „Lietuvių enciklopedijos“ skaityto-jams šios sukakties proga?

Mano žiniomis, yra tik dvi tautos, sugebėjusios išleisti vi-suotines enciklopedijas už savo krašto ribų, ir lietuviai yra vie-na iš jų. Visi lietuviai turėtų di-džiutis tuo faktu ir būti dėkingi, kad Tėvelis ryžosi imtis to-kio milžiniško darbo ir jį sėk-mingai užbaigė. Viename leidi-nyje, skirtame istorinei Bos-tono sukakčiai paminėti, Tėve-lis buvo išrinktas vienu iš 100 įžymiausių tuometinių Bostono gyventojų. Aš labai norėčiau, kad visi lietuviai suprastų ir įvertintų, ką Tėvelis sugebėjo nuveikti nepaisant labai nepa-lankių sąlygų, taip, kaip bosto-niečiai suprato ir įvertino.

Dėkoju Jums už pokalbį.

Kalbėjosi Jolanta Matuzaitė

APIE AUTORĘ

Birutė Kapočiūtė-Pabedins-kienė gimė 1936 m. Kaune. Ji – vy-riausia iš trijų Juozo ir Marijos Ka-počių vaikų. 1940 m. su šeima per-sikėlė į Vilnių, 1944 m. emigravo į Vokietiją. 1946 m. apsigyveno Au-gusdorfo DP stovykloje. 1948 m. persikėlė į Oldenburgą, 1949 m. iš-vyko į JAV.

1954 m. baigė mergaičių gim-naziją Putname, 1958 m. – Emma-nuel College Bostone, 1959 m. – prancūzų kalbos magistro studijas Middlebury College. Baigusi moks-lus persikėlė gyventi į Čikagą. Dirbo pedagoge vietinėse gimnazijose, Illinojaus universitete.

1962 m. išteikėjo už architekto Leono Pabedinsko. Užaugino 4 vai-kus: Andrių, Arūną, Marią ir Vy-tą.

Juozas Kapočius su proanūkiais 1994 m. vasarą